

Шляхи і напрямки подальшого збереження локальних порід свиней

генетика

Генко С. Л., канд. с/г наук,
Радн по селекції з локальними генотипами

На даному етапі в світі вимирання видів відбувається швидше в порівнянні з процесами пороодоутворення. Кожні 20—30 хвилин в середньому зникає один вид. Як уявляєте, що це — не порода чи лінія, а вид тварин. І це відбувається завдяки діяльності людини, просто людська відповідь не може сформуватися за умов потужного тиску та в короткий проміжок часу.

Вперше питання збереження біорізноманітності видів було сформовано видатним генетиком М. І. Вавиловим у 20-х роках минулого століття. Під його керівництвом зібрана унікальна колекція насіння культурних і диких видів рослин різних регіонів світу. Питання зника-

ючих видів сільськогосподарських тварин вперше підняв у 1928 році генетик О. С. Серебровський. Тобто, не дивлячись на кількість років, які пройшли після постановки питання, проблема не може бути вирішена остаточно в силу різних факторів до цього часу.

Міжнародного визнання проблема збереження зникаючих форм рослин і тварин набула в 1946 році, коли І сесія консультативного комітету з сільського господарства рекомендувала ФАО (Міжнародна продовольча організація) взяти на себе відповідальність щодо оцінки і консервації рослин і тварин.

В 1988 році створено Всесвітній банк даних генетичних ресурсів тварин на базі Ганноверського інституту ветеринарної медицини, який містить дані по 28 видам домашніх тварин з більше ніж 180 країн світу. З України до банку подані дані на миргородську породу свиней, яка визнана ФАО унікальною за якістю м'яса.

В Україні до зникаючих на сучасному етапі можна віднести майже всі породи свиней, окрім великої білої, ландрас та української м'ясної, які посідають за чисельністю племінних господарств та основних свиноматок в них перші три місця. Проте якщо частину з них можна відновити за рахунок завезення з-за кордону вихідних генотипів, то миргородську, українську степову білу, українську степову рябу відновити неможливо — немає вихідного матеріалу, який брав участь на перших етапах їх створення.

Серед величезної кількості племінних господарств по свинарству до цього часу не досягнуто однорідності за племінною цінністю тварин, що узгоджується з рівнем селекційно-племінної роботи в них та часом перебування в категорії племінних. Непоодинокі випадки, коли статус племінного господарства з ліцензією на право реалізації селекційного матеріалу мають суб'єкти, що утримують 10–30 свиноматок і працюють в цьому напрямку 1–2 роки. Подібна практика, як виключення, може бути дозволеною, приміром, для української степової рябої породи, але ні в якому разі не для великої білої, серед господарств якої вказаних порушень найбільше.

В результаті такого підходу до племінної справи нижня межа продуктивності тварин суб'єктів племінної справи по свинарству без розподілу на породи вражаюча. Приміром, свиноматки після 1-го опоросу мають живу масу 100 кг і довжину тулубу 130 см, багатоплідність — 7 гол. на опорос, маса гнізда при відлученні — 64 кг, середньодобовий приріст на вирощуванні — 50 г. Яка може бути мова про якість племінного молодняка в таких господарствах? Але найбільш неприємно, що такі господарства прикриваються статусом племінного.

Останнім часом багато розмов ведеться навколо збереження локальних порід свиней. При цьому на перше місце по обґрунтуванню збереження становиться їх унікальність за біологічними ознаками, а також такі аспекти, як економіко-біологічні, наукові, соціально-економічні та культурні. Державна політика щодо збереження цих унікальних генотипів передбачає виділення коштів на утримання, придбання та реалізацію тварин в генфондних стадах, тобто тих, де зосереджені особливо цінні, типові для породи особини. Але тісна співпраця з племінними господарствами, що утримують локальні породи, дає право стверджувати, що здебільшого кошти державної підтримки використовуються не за статтями витрат, обумовленими Загальнодержавною програмою селекції у тваринництві та птахівництві. В результаті

свині більшості племінних господарств, що розводять локальні породи, за якістю не наближаються навіть до 1-го класу. Методичний підхід науковців по удосконаленню даних генотипів, який базується на використанні методів внутрішньопородної селекції, оцінки тварин за фенотипом і генотипом в умовах господарств, на створенні нових генотипів методом ввідного схрещування без належного рівня годівлі не забезпечує ефективності селекції.

Взагалі, селекційно-племінна робота з мінімальною популяцією свиней супроводжується значними складностями — починаючи від підбору батьківських пар до створення нових ліній. Породи під час скорочення своєї чисельності не можуть обійтися без інбридингу та «прилиття крові» як, до речі, і на етапі створення. Значна частина господарств по миргородській породі уже зараз використовує підбір кнурів і маток, віддалено та помірно споріднених. Поки що в лініях відсутні летальні алелі, і даний метод не приводить до негативних наслідків. Зрозуміло, що які б ступені подібності особин не були залучені в підбір, гомозиготи одержати непросто. Згодна з генетиками, які виступають за поєднання спорідненої основи. Але при цьому повинен бути чіткий контроль гомозиготності в стадах на основі сучасних молекулярно-генетичних методів. Без залучення генетичних методів селекція в даних популяціях уже неможлива, тим більше, коли непоодинокі випадки непідтвердження походження імуногенетичними методами.

Реально розглядаючи ситуацію в локальних породах, потрібно відзначити, що генетичний потенціал більшості з них не проявляється. І господарства, які придбали так званий племінний молодняк з метою створення племінної бази, пред'являють нам, науковцям, обґрунтовані претензії. Якщо проаналізувати продуктивність наших локальних порід, то слід відзначити значну мінливість між ознаками серед ліній, родин і стад. В українській степовій білій породі, поза тим, що частина господарств налічує 20–40 основних маток, що значно нижче вимог для племрепродукторів і племзаводів, клас еліта серед пробонітованих кнурів мають 100 відсотків особин, що нереально, а маток — елітних — 8–100%. За даних умов годівлі і утримання наявність в господарстві 100% елітних кнурів і маток не узгоджується з подальшими середньодобовими приростами молодняка — 159–593 г. Крім того, багатоплідність основних маток по породі — 10 голів (lim 10,0–11,8 гол.), а співставивши кількість одержаного приплоду з поголів'ям маток, маємо тільки 6,7 голів. З 16 племінних господарств по породі реально працюють і подають дані до Держплемреєстру тільки 11. Порода станом на 2005 рік налічує тільки 841 основну свиноматку. Тобто скорочення незупинне. А між тим, цей генотип практично нічим не відрізняється від великої білої породи і на підставі подібності по походженню (використання кнурів англійської селекції на початку створення) повинен бути залучений у виробництво нарівні з великою білою породою.

На позитивну увагу заслуговує робота відділу свинарства Інституту тваринництва степових районів ім.

Ф. Іванова «Асканія-Нова» (Шульга Ю. І.) по створенню племінного репродуктора по степовій рябій породі в АР Крим. Ця порода, налічуючи 40 основних маток, останнім часом взагалі вибула з використання, окрім племзаводу Національного селекційно-генетичного центру з вівчарства ІТРСР. Тому створення ще одного господарства з розведення даного генотипу дозволить не тільки збільшити поголів'я популяції, зберегти унікальний степовий біовид, але не знищити надбання науковців старшого покоління.

Велика чорна порода свиней, зарахована в дану категорію, має переваги перед вітчизняними за рахунок можливості залучення в селекційний процес особин зарубіжного походження (Росія, Англія), а отже їй не загрожує виродження і немає необхідності для ввідного схрещування. Проте, як і в інших породах свиней, велика чорна нестабільна по кількості господарств та чисельності поголів'я. Найбільш стійкі в напрямку збереження породи — п/з «Тернівський» Сумської, п/р «Червона Зірка» Донецької, п/р «Дзвеняче», п/р «Інтерагро-Сквира» Київської та п/р «Діброва» Луганської областей. Проте в породі теж налічується тільки 498 основних свиноматок. Розмах продуктивності особин в господарствах значний, що узгоджується з рівнем годівлі, утриманням та відселекціонованістю стад. Так, багатоплідність має межі 9,3—12 голів, але останній показник надто високий для такого генотипу, тим більше за умов племрепродуктора. В деяких господарствах свиноматки після першого опоросу мають живу масу 205—240 кг — постає питання, а в скільки їх парують? В породі вік досягнення живої маси 100 кг (прижиттєво) не узгоджується з середньодобовим приростом ремонтно-молодняку. Не може тварина досягти 100 кг в середньому по породі за 228 днів при середньодобовому прирості 202 г.

Суттєвим кроком по удосконаленню свиней великої чорної породи слід вважати проведення контрольної відгодівлі свиней в умовах господарств. Подібний захід використано в п/р «Інтерагро-Сквира» та «Червона Зірка». В першому господарстві оцінено 2, а в другому — 3 кнури за якістю нащадків. Відгодівля свиней проведена згідно методики з залученням в раціон сухого молока, трав'яного та м'ясо-кісткового борошна, дріжджів, мінерально-вітамінного комплексу. Головне завдання для породи зараз — завезення кнурів з Англії. В цілому в породі невисокий рівень спорідненості особин, і підбір відбувається без використання інбридингу.

За такого стану порода має вигідну позицію в порівнянні з миргородською, українськими степовими білою та рябою. Крім того, вона незмінно користується попитом як сальний генотип, не дивлячись на загальну тенденцію свинарства — задоволення попиту в м'ясній свинині.

Не вдається стабілізувати і проблеми збереження свиней миргородської породи. За 2 останні роки порода скоротилась на 41%, втрачено частину ліній і родин. Зникнення племінних господарств відбувається значно швидше, ніж їх створення, і залежить від соціально-економічної політики держави та узгоджується із скороченням інших племінних господарств по всіх видах

сільськогосподарських тварин. Порода налічує тільки 490 основних свиноматок, які зосереджені в 5 племінних господарствах. Зрозуміло, що попит на ту чи іншу породу взаємоузгоджується з її якістю. З метою поліпшення продуктивності свиней миргородської породи Інститутом свинарства ім. О. В. Квасницького УААН методом ввідного схрещування з білоруською чорно-рябою породою в племзаводі «Мрія-1» Чернігівської обл. створюється заводська лінія Муромця та родина Мальви. Тварини I-II генерації перевищують чистопородних особин за багатоплідністю, інтенсивністю росту, зберігаючи масть та якість м'яса і сала материнської породи. З тварин даного генотипу формується племінний репродуктор в ТОВ «Синява» Київської обл., а також з метою розширення чисельності поголів'я, зниження рівня гомозиготності та підвищення продуктивності кнури новостворюваної лінії використовуються в дослідному господарстві «Шарівка» Хмельницької обл.

Значно поліпшив племінну цінність свиней один з основних племзаводів по миргородській породі — ім. Декабристів. За останній рік господарство придбало екструдер, комбікормовий цех, де із залученням преміксів фірми «Райт Френк» виробляє комбікорм для кожної статеві-вікової групи. Такі заходи дозволили уже в цьому році підвищити живу масу поросяти до відлучення до 18—19 кг проти 10—12 кг в попередні роки. Вирощування ремонтного молодняку проводиться при середньодобових приростах 570 г, а відгодівля в умовах господарства, тобто оцінка кнурів за якістю нащадків, при середньодобових приростах 820 г дозволяє повернутись до переважаючої селекції за відгодівельними якостями. На перспективу поліпшення стада планується проводити методом чистопородного розведення з відбором тварин за інтенсивністю росту.

Племзавод «Перше Травня» Сумської обл., крім оцінки тварин за якістю нащадків в умовах господарства, працює з новоствореним генотипом з «прилиттям крові» великої чорної породи (родина Матіола), а також проводить дослідження ефективності використання породи п'єтрена для поліпшення продуктивності миргородської породи та запобігання інбридингу в популяції.

Значні складності виникають при селекції стада племрепродуктора «Клюшниківське» Полтавської обл., генетична подібність тварин якого дуже висока, а насиченість родоводів кнурів і маток заводськими предками свідчить про неможливість подальшого завезення більшості ліній через їх спорідненість зі стадом. Тому вести мову про недоцільність «прилиття крові» в даному випадку є необґрунтованим.

Перспективним методом роботи з даними генотипами вважаю лінійне розведення, але з обов'язковим підтвердженням походження тварин за допомогою ДНК-тестування та встановлення генетичних дистанцій між особинами. Виявлення кращих тварин повинно проводитись виключно за результатом контрольного вирощування та контрольної відгодівлі, хоча б в умовах господарств.

Господарникам потрібно чітко зрозуміти, що порода буде залучена у виробництво для одержання помісей і

гібридів тільки в тому випадку, коли чистопородні тварини матимуть високу якість. І ніяка допомога держави не врятує генотип, якщо господарство з його розведення не буде проявляти власної ініціативи.

Необхідно відмітити, що всі господарства, що займаються миргородською породою свиней, та два — по великій чорній («Червона Зірка» і «Інтерагро-Сквира») працюють під методичним керівництвом Інституту свинарства УААН, при цьому кожен селекційний захід в стаді і породах чітко узгоджується з методикою науково-дослідних робіт по збереженню цих генотипів та «Програмою селекції з локальними генотипами свиней на 2003—2012 роки».

Інститут свинарства УААН взяв за практику щорічно проводити засідання ради по селекції з локальними породами свиней, де відбувається тісна співпраця науковців, господарників та представників установ більш високої ланки по проблемах зникаючих генотипів. Чергову раду по локальних породах проведено 16—17 серпня 2005 року на базі племзаводу ім. Декабристів Полтавської області, яка була приурочена до 65-річчя створення миргородської породи.

Директор дочірньому підприємстві ДГ ім. Декабристів Цибенко К. І. та головний зоотехнік господарства Цибенко В. І. ознайомили присутніх з господарством, племзаводом по розведенню свиней миргородської породи, який, до речі, має даний статус з 1958 року, із досягненнями в рослинництві.

Начальник ВАР «Полтаваплемсервіс» Іванченко М. І. розповів про племінну базу тваринництва області, наголосивши на доцільності збереження локальних генотипів, серед яких, крім миргородської породи, сокільська порода овець, полтавська глиняста — курей.

Начальник відділу тваринництва Головного управління сільського господарства і продовольства Сумської облдержадміністрації Гребіник Г. М. зробив слушне зауваження про відсутність великої чорної породи в програмах селекції у тваринництві та птахівництві, в результаті чого виникають проблеми при подачі документів для виділення коштів по збереженню цієї породи. Від себе особисто хочу відмітити, що в збереженні великої чорної породи на Сумщині величезна заслуга Гребіника Г. М.

Про узгодженість дій в напрямку збереження та підвищення продуктивності української степової білої породи розповів начальник Мелітопольського міжрайплемпідприємства Дорошенко В. В.

Науковці Інститутів свинарства, тваринництва, степових районів «Асканія Нова» та Полтавської ДАА, а саме: Почерняєв К. Ф., Розсоха В. І., Шульга Ю. І., Ломако Д. М. висловили свою точку бачення проблеми зникаючих порід та запропонували методи суттєвого подальшого вдосконалення даних популяцій. Основний акцент спрямований на поєднання селекційних і генетичних методів, використання порід у схрещуванні та розширення мережі племінних господарств.

З рекламою англійських технологій годівлі в свинарстві виступив Сусол Р. Л., який надає консультативну

допомогу п/з ім. Декабристів по збалансованості раціонів годівлі свиней.

Директор племрепродуктора «Інтерагро-Сквира» по розведенню свиней великої чорної породи Сологуб О. М. наголосив, що, не дивлячись на значний вміст сала, свині великої чорної породи користуються великим попитом як у населення, так і у виробників. Тому розглядати питання про неефективність їх утримання взагалі недоцільно.

Питання правового забезпечення племінних господарств та виділення коштів на Загальнодержавну програму селекції у тваринництві та птахівництві висвітлив у своїй доповіді генеральний директор ДНВК «Селекція» Білоус О. В. До суттєвих зауважень віднесено перспективу подальшого використання зникаючих порід свиней.

Підводячи підсумки засідання Ради по селекції локальних порід свиней, начальник Департаменту ринків продукції тваринництва з Голодержплемінспекцією Мінагрополітики Микитюк Д. М. відзначив необхідність збереження даних генотипів для виробництва свинини на гібридній основі; зупинився на перспективах розвитку галузі тваринництва, державній підтримці господарств по збереженню генетичних ресурсів, виробництві молока, м'яса і іншої продукції тваринництва; відповів на питання науковців та виробників.

На підставі виступів учасників Ради по селекції з локальними генотипами свиней прийнято рішення, основні пункти якого такі:

- з метою безпосередньої координації селекції зі зникаючими популяціями в Інституті свинарства ім. О. В. Квасницького УААН створити лабораторію локальних генотипів, як окрему структурну одиницю;
- науковий супровід селекційного процесу в обмежених популяціях обов'язково здійснювати з використанням ДНК-тестування. Підбір батьківських пар проводити тільки після ДНК-експертизи походження тварин, для чого передбачити виділення коштів згідно Загальнодержавної програми селекції у тваринництві та птахівництві;
- обрати Раду по локальних генотипах свиней у складі 13 чоловік:
  - Войтенко С. Л. — голова Ради, провідний науковий співробітник Інституту свинарства ім. О. В. Квасницького УААН, кандидат с/г наук;
  - Шульга Ю. І. — заст. голови Ради, зав. лабораторією свинарства ІТ СР «Асканія Нова», кандидат с/г наук;
  - Ломако Д. В. — секретар Ради, викладач Полтавської ДАА, кандидат с/г наук;
  - Микитюк Д. М. — начальник департаменту ринків продукції тваринництва з Голодержплемінспекцією Міністерства аграрної політики України;
  - Білоус О. В. — генеральний директор ДНВК «Селекція»;
  - Костенко О. І. — начальник відділу зоотехнії УААН, кандидат с/г наук;
  - Почерняєв К. Ф. — старший науковий співробітник Інституту свинарства ім. О. В. Квасницького УААН, кандидат біологічних наук;

- Гребіник Г. М.— начальник відділу тваринництва Головного управління сільського господарства і промисловства Сумської облдержадміністрації;

- Дорошенко В. В.— начальник Мелітопольського підприємства;

- Петренко С. М.— директор АТОВ «Мрія-1» Тернівської області;

- Сологуб О. М.— директор СП «Інтерагро-Сквира» Київської області;

- Цибенко В. Г.— заступник директора ДП ДГ Декабристів Полтавської області;

- Фенюк І. Г.— головний зоотехнік філії «Червона Зірка» Донецької області;

- основними формами збереження порід вважати генетичне стадо, банк сперми та ДНК крові. До генетичних стад віднесено: ДП ДГ ім. Декабристів, СВК АФ «Перше Травня», АТОВ «Мрія-1» (миргородська порода), ДП ПЗ «Тернівський», філія «Червона Зірка», СП «Інтерагро-Сквира» (велика чорна); АТЗТ «Волна», ДГ

«Каховське», ННСГЦЗВ ІТСР «Асканія-Нова» (українська степова біла); ННСГЦЗВ ІТСР «Асканія-Нова» (українська степова ряба);

- для кожного з локальних генотипів розробити плани селекційно-племінної роботи;
- селекцію в стадах вітчизняних зникаючих порід свиней проводити методами чистопорідного розведення та ввідного схрещування; створити по 1—2 заводській лінії та родині, а також розширити мережу племінних господарств кожної з порід;
- від імені учасників Ради висловити подяку начальнику Департаменту ринків продукції продовольства і тваринництва з Головдержплемінспекцією МінАПУ Микитюку Д. М., генеральному директору ДНБК «Селекція» Білоусу О. В. за об'єктивну оцінку ситуації в свинарстві та участь в розробці шляхів збереження локальних генотипів на перспективу; директору ДП ДГ ім. Декабристів Цибенко К. І. за створення необхідних умов для проведення роботи на високому організаційному рівні. ●●●